

ИЗМЕШТАЊЕ И ПОВРАТАК

(Маја Ердељанин: 24 x 30, Агора, Нови Сад, 2024)

Роман новосадске визуелне уметнице, кустоскиње и галеристкиње Маје Ердељанин 24 x 30 није њена прва књига. И у њој, као и у претходним (*Драћи дневнике*, *Der Дневник...*), уочавамо ауторкину склоност ка интроспекцији и дневничким промишљањима. Зато и овај текст можемо читати као дневнички и аутобиографски наратив, као прозу с елементима имагологије и итерологије, али и као аутофикцијски роман.

Можемо се запитати зашто данас многи пишу о себи и зашто савремена књижевност толико полази од аутобиографског јер јасно је да аутофикција или стварносна фикција доминира у значајном делу рецентне књижевне продукције (Карл Уве Кнаусгор, Ани Ерно, Вигдис Јурт...), но реч је и о раније познатој књижевној пракси. Ако сходно Сержу Дубровском аутофикцију дефинишемо као „фикцију сачињену искључиво од стварних догађаја и чињеница”, 24 x 30 јесте текст који обједињује аутобиографију и фикцију, али и дневничке наративе тако да су у овој књизи Маје Ердељанин жанровске границе флуидне.

Мада примарно сликарка, попут једне од њој поетички блиских уметница, Хелен Франкентхалер, Маја Ердељанин комбинује своје визуелне радове с писањем, истражујући сличне теме кроз различите медије. Нарација у овој књизи тече попут дневничких забележака, које су тема и Мајиног сликарства (на пример, циклус *Драћи дневнике*, МСУВ, Нови Сад, 2023), и које се надовезују на богату традицију писања дневника – сетимо се Вирџиније Вулф и Фриде Кало, чији дневници такође истражују теме идентитета, стваралаштва, унутрашњих борби и сам процес уметничког стварања.

Нараторка приповеда у *Ich*-форми, а фабула књиге 24 x 30 развија се хронолошки, током ауторкиног једномесечног резиденцијалног боравка у Улму од 25. јуна до 24. јула. Својеврстан оквир су полазак на пут и повратак – путовање које је и просторно измештање из познатог контекста, али и терен за унутрашњу трансформацију, истраживање идентитета и суочавање с различитим животним искуствима.

Мотиви одласка и повратка, и с тим у вези мотиви дома, премештања и измештања, „двоструке свести” и егзила – својеврсна су „контемплативна клопка” и(ли) „излаз”. Проблем егзила део је путописног дискурса у којем је Маја Ердељанин мултиплицирана егзиланткиња: као жена, уметница у иностраној резиденцији, уметница егзиланткиња, као *друи/груја* која се састаје са *груи*м. Кроз причу о два места (атеље у Улму и стан у Кисачкој улици у Новом Саду) и топосе *некад* и *сад*, *шамо* и *овде*, ауторка, која је уједно и нараторка и протагонистиња, пропитује ауто и хетеро

слике, као и различите идентитете: уметнички, старосни, економски, родитељски, родни..., а њена слика о себи и *грујом* кроз интроспекцију се развија и мења. „Често не могу да разликујем потребу људи да негде, нечему припадају од потребе да буду посебни”, размишља. „Две тако различите ствари преплићу се, а као да долазе из истог извора.”

У композицији овог текста доминантна је компарација, а често и контраст, као и мотив смрти који се преплиће кроз наратив на личном и архетипском нивоу, али ауторка успева да елементима хумора и (само)ироније начини искорак и модификује сету. На пример, опсервација: „Сваки одлазак на пут је једна мала смрт”, отвара простор за размишљање о пролазности, док иронично-хумористички тон реченица о ауторкином самоопажању уноси другачији дискурс: „Из мог бикинија преливају се чипсеви, колачи и шпагети. Увлачим их дубље у стомак...” Самоиронија је присутна и у минијатури о рецепцији уметности: „Шта ће се у будућности десити са савременим делима, ако ја већ данас са овом прехладом губим контакт са њима?”, пита се Маја Ердељанин преплићући ерос и танатос.

Важно је то што 24 x 30 говори о уметници која не мистификује ни свој живот ни друштвену улогу уметности. Она је жена без деце која „има 48 година, момка од 54 и пса”. Не крије да почиње да губи део физичке привлачности и пажњу на коју је била навикла, говори о мобингу који доживљава на послу, о томе како је, упркос жељи да се осамостали, годинама (деценијама, чак) живела у родитељском дому. „Поседовању куће или стана готово опсесивно је тежила и моја генерација одрасла у дединим паорским кућама и татиним становима из доба социјализма, научена да је подстанарство срамота, одраз расипништва и лењости”, евоцира прошлост, као и разговор са рођаком која се, посетивши је у изнајмљеном атељеу у Кисачкој улици у Новом Саду, чуди како то њени родитељи „нису били у стању” да јој „стекну” бар неки стан.

Појављује се у овој књизи велик број ликова – живи и мртви, стварни и фиктивни: момак, пас, родитељи, рођаци, пријатељи, познаници, галеристи, кустоси, уметници, чак и – „духови заглављени на тавану, неприлагођени променама”. Сви они део су ауторкиног живота и изложени су њеној перцепцији и интроспекцији, а њено *јуишничко искуство* различитим културно-историјским реминисценцијама. И у том смислу доминантно је поређење, али не само као: *шамо* и *овде* већ и – *ја* и *груји*, уз казивање две приче – једне која се развија и друге која се тумачи.

„Позвана сам у Улм да будем градска цртачица, да прикажем град како га видим својим уметничким оком”, пише протагонисткиња додајући како је понекад „занимљиво видети како неко приказује нешто што му није важно, ономе коме је-сте. Сигурна сам да оно што ми је интересантно у Улму, Улмљани и не примећују, и обрнуто”.

Није случајно да је Маја Ердељанин сликарка јер све пажљиво посматра, описује (што се види и у њеном језику и стилу) и дописује – тумачећи, интроспективно и – онирички.

„За кухињским столом у Кисачкој улици седи мој тата. Срећна сам што га видим, иако дубоко у себи знам да је умро”, описује један од својих снова, сећајући се оца, његове борбе са болешћу, тренутка кад је мождани удар некадашњем писцу

заувек одузео моћ говора, отимајући му свакодневицу састављену из читања и писања. Међутим, у складу са својим наративним стратегијама, Маја пресеца емотивност и тугу мењајући тон исказа. „Сањала сам га често...”, пише. „Када сам видела да почиње да меша болницу са кафаном, знала сам да је пронашао мир у свом новом, агрегатном стању.”

Нараторка трага за идентитетом, упориштем, *зиганицом на њеску* – с једне стране тачно зна шта жели, али у исто време није у то сигурна. „Сваки сусрет са новим и непознатим покреће непријатна питања о томе шта је уопште старо и познато”, размишља о суочавању с новим простором и навикама. При сусрету с непознатим почиње да трага за „било каквим подударностима са већ познатим садржајима”, нада се да ће имати снаге да се изнова прилагођава, да прихвати промене и успостави нова правила која ће је „одбранили од недокучивости хаоса, од хировитости промена”.

Може се учинити да родна проблематика није експлицитна у књизи 24 x 30, али она јесте важан сегмент подтекста. Јер, ово је прича о једној жени, жени са Балкана, из Србије, Новог Сада, *јонекад средовечној, намрјођеној жени са кашљем у ђрлу, кайуљачом, кайом и марамом на љави*, уметници која путује, ствара, посматра и – размишља.

Из текста се јасно може уочити да је Маја Ердељанин скептична према етикетама, те да никако не може бити сврстана у контекст „жене по мери друштва” – бар не оног традиционалног и одомаћеног у нашем локалном културолошком контексту. Њена књига супротна је мушком књижевном канону и отвара простор за другачије перспективе и изразе. „Са којом публиком заправо комуницирамо, сами међу собом или и са онима који не познају наш језик... Да ли им се обраћамо очекујући само одобравање, свако од своје циљне групе, неко од критичара, неко од свог професора, од најбољег пријатеља, од целог света или једино од своје интуиције”, пита се, рецимо, у вези са рецепцијом уметничког дела Маја Ердељанин у овој књизи.

Ауторка размишља о визуелној уметности, али сличне дилеме постоје и у књижевности – проблем *хоризонџа очекивања* као и релевантне и утемељене књижевне критике, јер чини се да смо се заглавили у времену у којем Инстаграм и Тик-Ток књиге чине „пожељним”. Или они само означавају *крај једној нама љознашој свеџи* у којем су књиге постале „пункт социјализације (Сви ми волимо Мураками-ја!), а не више интиман сусрет између аутора и његова читаоца”, како је то раније приметила Дубравка Угрешић.

И на крају, иако се на први поглед може чинити да је фабула романа 24 x 30 заснована искључиво на једној интимној причи, ова проза надилази лично јер пропитује потрагу појединца за идентитетом, показујући како је то бити другачији и маргинализован, али истовремено и привилегован у контексту саопштавања своје перцепције и искустава. Преиспитује теме у вези с интимним и колективним искуством говорећи о различитим аспектима постојања и стварања, о уметности, породици, два града, партнерској љубави, путовањима, псу Корту, храни, визуелној уметности, архитектури, свакодневици, прошлости, историји, сновима и сновиђењима..., као и о – смрти.